www.pathofscience.org
ISSN 2413-9009

Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства

Галина Ямненко

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна
кафедра економіки підприємств, кандидат економічних наук, доцент

Анотація. Актуальність управління дебіторською заборгованістю викликана її здатністю впливати на наповнення оборотного капіталу підприємства. Тому особливо необхідним є створення певного механізму управління дебіторською заборгованістю на підприємстві. У статті здійснено аналіз складових елементів механізму, розглянуто вплив факторів, що суттєво впливають на функціонування. Результатом функціонування механізму управління дебіторською заборгованістю є отримання грошових коштів та мінімізація дебіторської заборгованості.

Ключові слова: механізм управління дебіторською заборгованістю; моніторинг управління.

LCC Subject Category: HF5601-5689 **DOI: 10.22178/pos.19-6**

Вступ

Економічні суб'єкти є відкритими системами, наділеними зовнішніми зв'язками, які допомагають взаємодіяти із зовнішнім середовищем, тому результат діяльності кожного підприємства визначається не тільки ефективністю його роботи, а й фінансово-господарською діяльністю контрагентів. Несвоєчасна оплата продукції покупцями породжує фінансові труднощі у підприємства, веде до утворення дебіторської заборгованості, яка скорочує фінансові можливості господарюючого суб'єкта, зниження оборотності капіталу, погіршення платоспроможності і може стати причиною низької результативності його роботи та фінансових втрат. Актуальність і недостатня дослідженість теоретичних і прикладних проблем оптимізації дебіторської заборгованості обумовлює необхідність пошуку ефективних форм і методів управління цим активом на підприємствах.

Вивченням питань з управління дебіторською заборгованістю підприємств займались вітчизняні та зарубіжні економісти: М. Д. Білик [1], І. О. Бланк [2], Т. А. Бутинець і Н. М. Малюга [3], С. І. Корецький [6], А. Ф. Вещунова [4], В. Ф. Палій [9] А. З. Попов [10], Л. Е. Алексєєва, О. М. Бандурка, Е. М. Причепій, А. М. Черній, Е. П. Козлова і М. Я. Коробов [15], М. В. Кужельний і В. Г. Лінник [7], Я. В. Соколов [13], Д. Стоун і К. Хітчинг [14] та ін.

Узагальнюючи наукові праці та проблематику досліджень можна визначити основну проблему пошуку методів управління кредитною політикою, що викликана відсутністю ефективного механізму управління дебіторською заборгованістю.

Стаття присвячена розробці й обґрунтуванню пропозицій щодо стабілізації фінансового становища підприємств на основі впровадження механізму управління дебіторською заборгованістю.

Результати дослідження

Управління дебіторською заборгованістю є нагальною потребою для українських суб'єктів господарювання через жорсткі умови конкуренції, обмеженістю ресурсів, короткими термінами прийняття рішень щодо надання товарних кредитів, низькою платоспроможністю та діловою активністю контрагентів. Це складний, різноплановий процес, який залежить від тісної співпраці різних підрозділів підприємства та комплексного врахування широкого кола впливових чинників.

Управління дебіторською заборгованістю слід розглядати як гнучкий механізм постійного пошуку найбільш ефективних зв'язків з економічним середовищем та його спроможність досягти успіху на ринку за рахунок керування фінансовими ресурсами підприємства.

Фінансова стабільність підприємства базується на системному підході, який полягає у побудові механізму управління дебіторською заборгованістю на базі комплексного управління всіма елементами його діяльності, дозволить досягти максимального рівня фінансової стабільності підприємства (рис.).

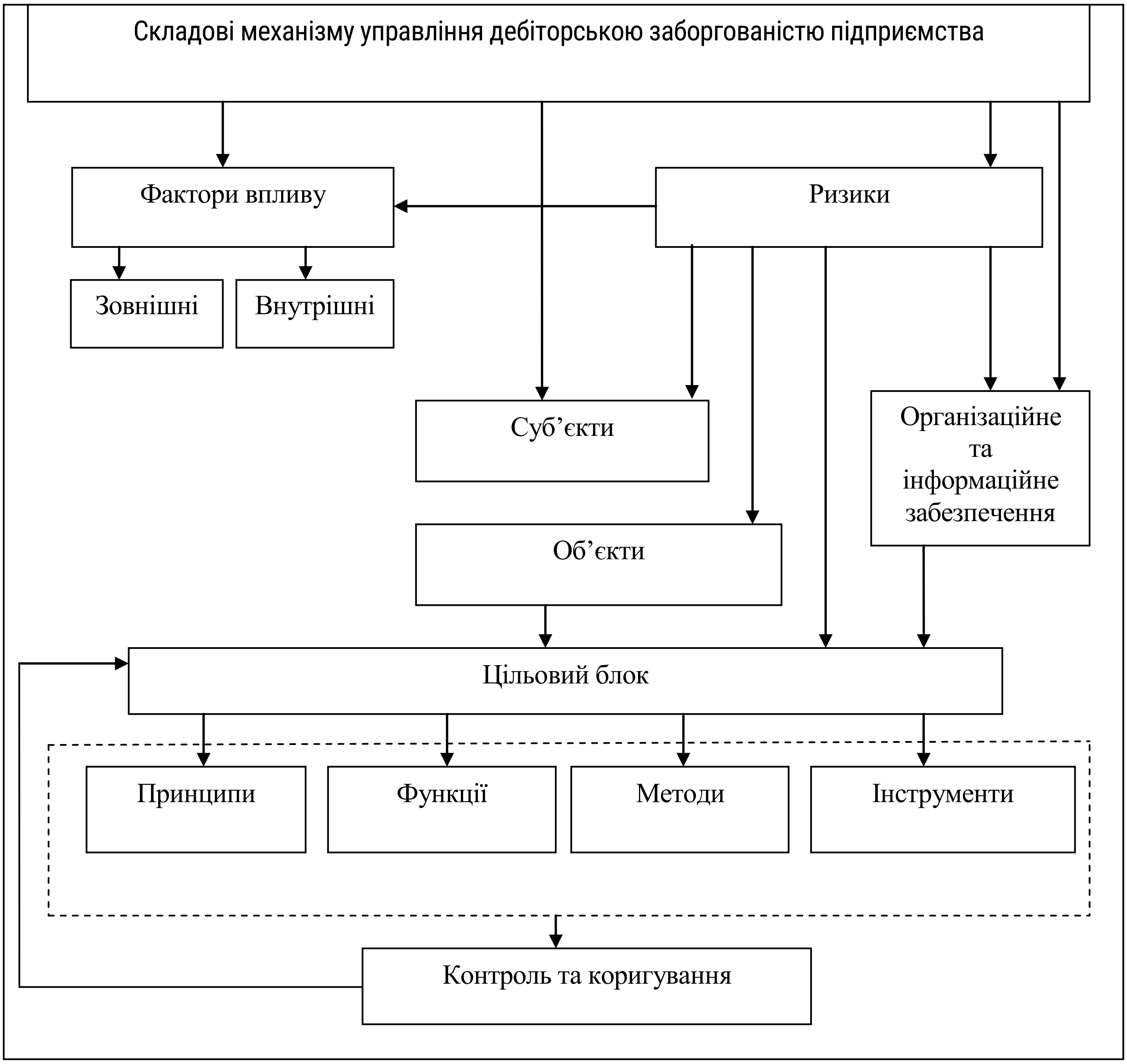

Рисунок – Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства (розробка автора)

Гострою проблемою для кожного суб'єкта господарювання є здатність дебіторської заборгованості максимально швидко бути оберненою в кошти. Для цього необхідно постійне підтримувати збалансований для конкретного підприємства обсяг дебіторської заборгованості, забезпечувати оборотність дебіторської заборгованості, відстежувати її реальний стан та якість. Повернення заборгованості в заплановані кредитною політикою терміни – це можливість підвищення платоспроможності підприємства через наповнення обігових коштів.

Наведена структура механізму управління дебіторською заборгованістю містить визначені складові елементи, які здатні забезпечити достатній прибуток для підприємства шляхом реалізації кредитної політики, яка сприятиме зростанню обсягу реалізації продукції, а також збалансування розміру заборгованості, створення умов для її вчасного погашення. Механізм реалізації стратегії мене-

джменту дебіторської заборгованості підприємства буде залежати від ефективного використання його складових.

У сучасних ринкових умовах на стратегічному інтервалі часу підприємствам потрібно спрямовувати зусилля не тільки на захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, а й на використання можливостей щодо забезпечення реалізації власних стратегічних економічних інтересів [17, с. 11].

Для отримання достовірних результатів з управління дебіторською заборгованістю на підприємстві необхідно визначити внутрішні та зовнішні фактори впливу на формування, рух та інкасацію дебіторської заборгованості [18, с. 317].

Результативність управління дебіторською заборгованістю кожного підприємства залежить від врахування багатьох факторів, що мають значний вплив на його функціонування. За групами фактори поділяють на ті, що виникають поза межами підприємства та внутрішньогосподарські.

До зовнішніх факторів відносять економічний стан держави, грошово-кредитну політику Національного банку України, дефіцит державного бюджету, особливості податкової політики, рівень інфляції, доступність кредитних ресурсів, розвиненість фінансового ринку, специфіка галузі продукту, насиченість обсягу ринку, попит на продукцію, що випускається, наявність конкуренції в галузі тощо.

Внутрішні, що стосуються безпосередньо господарської діяльності, можна виділити в декілька груп: загальні для підприємства, фінансові та кадрові.

Загальні для підприємства: організаційно-правова структура, наявність зовнішньоекономічної діяльності, ефективність маркетингової політики, величина виробничого циклу, особливості технологічного процесу, наявність інформаційної системи внутрішньофірмового управління.

Фінансові: ділова репутація, рівень прибутку та рентабельності, фінансова стійкість, платоспроможність, структура капіталу, ефективність кредитної політики, структура продукції, проданої в кредит, наявність системи бюджетування, широта системи розрахунків на підприємстві, наявність системи фінансового планування і моніторингу руху коштів, менеджмент руху фінансових ресурсів, наявність служби моніторингу і контролю, наявність окремого підрозділу з менеджменту дебіторської заборгованості, впровадження автоматизованих засобів обліку.

Кадрові: рівень кваліфікації працівників, рівень відповідальності за прийняті рішення, механізми мотивації та стимулювання, використання різних форм взаємодії з контрагентами, особисті взаємини з контрагентами, наявність конфліктних ситуацій з контрагентами, наявність афілійованих осіб, корпоративне шахрайство.

Процес появи заборгованості залежить від наявності ризиків при здійсненні взаєморозрахунків між господарськими суб’єктами за результатами проведення певних операцій. До таких ризиків можна віднести: виробничі, фінансові, операційні, ринкові, непередбаченої конкуренції, бізнес-ризики, вибору ненадійного контрагента, реалізаційні, кредитні, митні, рейдерства, умисного банкрутства тощо. Врахування ризиків як особливої складової механізму маневрування у діяльності є способом захисту інтересів підприємства від неплатежів і умовою прийняття оптимальних рішень.

Якісне інформаційне забезпечення дебіторської заборгованості дозволить оперувати повною, своєчасною та актуальною інформацією щодо стану дебіторської заборгованості. Зведена звітність забезпечить інформацією у такому вигляді та обсязі, необхідному для проведення усестороннього аналізу. Ефективний менеджмент дебіторської заборгованості можливий завдяки постійному моніторингу та аналізу повної та достовірної інформації щодо динаміки обсягів, оптимізації та характеристики дебіторської заборгованості за різноманітними видами. Основним інформаційним джерелом при цьому є первинні дані облікових документів, Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість».

Суб’єктами управління дебіторською заборгованістю підприємства є визначені конкретні особи, що конкретизують його мету.

Об’єктами є дебіторська заборгованість в цілому, а саме: за продукцію, товари, роботи, послуги; за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків); забезпечена вексе-

лями; надані позики; інша дебіторська заборгованість.

Ефективність функціонування механізму управління дебіторською заборгованістю базується на певних принципах: повноти; достовірності; оперативності; етапності; динамічності; безперервності; збалансованості. Усі принципи є важливими для побудови результативного механізму управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Основними складовими елементами механізму є сукупність визначених функцій: встановлення цілей, планування, організації, мотивації, обліку та контролю діяльності з управління дебіторською заборгованістю.

Механізм управління дебіторською заборгованістю спирається на використання різноманітних методів щодо зменшення простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості, зокрема [5, с. 301]:

– психологічні – нагадування по телефону, факсу, пошті, використання ЗМІ чи поширення інформації серед суміжних постачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу;

– економічні – фінансові санкції (штраф, пеня, неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачання;

– юридичні – претензійна робота, досудове переписування, подача позову в господарський суд;

– альтернативні інструменти – взаємозалік, реструктуризація, погашення дебіторської заборгованості шляхом врахування платежів до бюджету.

Особливими є інструменти, що можуть використовуватись в управлінні заборгованістю: процес клірингу, факторинг, форфейтинг, облік векселя, застава, аутсорсинг, надання замовникам знижок, реструктуризація заборгованості.

На наш погляд, важливою складовою механізму є контроль та коригувальні дії з внесення змін до управління дебіторською заборгованістю. Контроль, моніторинг та внесення коректив не лише останній, а й важливий елемент, який впливає на стан фінансової стабільності підприємства за рахунок внесення необхідних коректив.

За допомогою контролю можна з’ясувати наскільки ефективно та своєчасно відбувається погашення дебіторської заборгованості, наскільки запропоноване відтермінування платежу відповідає вимогам ринку та стану на ньому підприємства [11, с. 415].

Створення на кожному підприємстві спеціальних підрозділів з посилення контролю є ще одним напрямом зменшення дебіторської заборгованості. На великих підприємствах це можуть бути управління з проблемної дебіторської заборгованості, а на середніх і малих – спеціальний відділ або управління [8, с. 228].

Діяльність структурного підрозділу з дебіторської заборгованості необхідно сконцентрувати на таких напрямах:

1) характеристика стану дебіторської заборгованості;

2) розроблення ефективних схем розрахунків із клієнтами;

3) розроблення і впровадження схем погашення дебіторської заборгованості;

4) оцінювання пропозицій підприємства щодо зменшення обсягу протермінованої дебіторської заборгованості, запобігання її утворенню в майбутньому та зміцнення платіжної дисципліни на підприємстві, подання плану розроблених заходів із реструктуризації боргів та координації у цій сфері;

5) реалізація розроблених заходів щодо реструктуризації дебіторської заборгованості;

6) оцінювання пропозицій інших вітчизняних підприємств, а також зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективного управління дебіторською заборгованістю [12, с. 75].

Ефективність управлінських рішень базується на вчасній обробці аналітичної облікової інформації. При цьому основою рішень, що приймаються під час поточного управління є оцінка ефективності різних методів її оптимізації, а також оцінка справедливої вартості дебіторської заборгованості [16, с. 100]. Моніторинг управління дебіторською заборгованістю підприємства слід проводити шляхом безперервного отримання та використання інформації щодо фінансового стану та відслідковувати динаміку змін для прийняття своєчасних управлінських рішень.

Результативність управління дебіторською заборгованістю залежить від наявності сфо-

рмульованої стратегії підприємства, збалансованої політики збуту, оптимальних параметрів дебіторської заборгованості. Організація управління, поточна робота з дебіторською заборгованістю потребує постійної уваги керівництва підприємства і менеджерів та є одним з найбільш результативних способів оптимізації витрат підприємства.

Висновки

Таким чином, запропонований механізм містить багато складових, одночасна дія яких дозволить отримати стабільний прибуток в результаті досягнення цілей підприємства. Розроблена структура механізму управління дебіторською заборгованістю свідчить про ефективну взаємодію всіх елементів та дозволить забезпечити фінансову стабільність підприємства. Результатом функціонування механізму управління дебіторською заборгованістю на підприємстві є отримання грошових коштів та мінімізація дебіторської заборгованості. Ефективне управління заборгованістю дозволить реально охарактеризувати фінансове становище і приймати важливі стратегічні рішення зі стабілізації стану на ринку та зниження витрат.

Список інформаційних джерел

1. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 24–37.
2. Бланк И. А. Финансовый менеджмент. Киев : Ника-Центр Ельга, 2004. 656 с.
3. Бутинець Ф. Ф., Малюга Н. М. Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність. Житомир : ЖІТІ, 2000. 480 с.
4. Вещунова А. Ф., Фомина Л. Ф. Бухгалтерский учет на предприятиях различных форм собственности. Санкт-Петербург : Герда, 2000. 640 с.
5. Дубровська Є. В. Методичний інструментарій щодо управління дебіторською заборгованістю. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Серія: Економічні науки*. 2009. № 3(35). С.299–308.
6. Корецкий С. И. Краткое руководство по бухгалтерии. Москва : Сирин, 1925. 320 с.
7. Кужельний М. В., Лінник В. Г. Теорія бухгалтерського обліку. Київ : КНЕУ. 2001. 334 с.
8. Лепьохін О. В. Управління дебіторською заборгованістю як передумова забезпечення життєдіяльності підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.17. С. 223–231.
9. Палий В. Ф., Палий В. В. Финансовый учет : в 2 ч. Москва : ФВК-ПРЕСС, 1998. Ч. 1. 304 с.
10. Попов А. З. Основы счетоводства. *Вопросы в счетном искусстве*. 1904. № 1-2. 1904. С. 5–9.
11. Ружицький А. В., Томчишен О. О. Використання сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості для підвищення рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2011. № 720. С. 411–415.
12. Саранюк А. Управління дебіторською заборгованістю підприємств житлово-комунального господарства України. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2015. Вип. 20. С. 71–77.
13. Соколов Я. В. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1996. 638 с.
14. Стоун Д., Хитчинг К. Бухгалтерский учет и финансовый анализ. Москва : Сирин, 1998. 302 с.
15. Фінансова діяльність підприємства / ред. О. Бандурка. Київ : Либідь, 2002. 384 с.
16. Шара Є. Ю., Тітаренко О. В. Оптимізація дебіторської заборгованості на підприємствах України: обліковий аспект. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2011. № 2(53). С. 95–100.
17. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб’єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 21.04.02. Київ : Ун-т економіки та права «Крок», 2010. 39 с.

18. Юрченко І. А. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління дебіторською заборгованістю на ОКП «Донецьктеплокомуненерго». *Комунальне господарство міст*. 2011. № 96. С. 315–322.

Стаття отримана 20.01.2017, прийнята 20.02.2017, оприлюднена online 26.02.2017

The Mechanism of Company Accounts Receivable Management

Halyna Yamnenko

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

Abstract. The relevance of the accounts receivable management is caused by its ability to influence on the filling of the company working capital. Therefore it is necessary to create a specific mechanism for management of accounts receivable in the company. The article analyses the components of the mechanism and the influence of factors that significantly affect the operation. The result of the functioning of the accounts receivable management is to receive funds and to minimize accounts receivable.

Keywords: mechanism of accounts receivable management; monitoring of management.

LCC Subject Category: HF5601-5689 **DOI: 10.22178/pos.19-6**

References

1. Bilyk, M. D. (2003). Upravlinnia debitors'koiu zaborhovanistiu pidpryiemstv [Receivables management business]. *Finansy Ukrainy,12,* 24–36 (in Ukrainian).
2. Blank, I. A. (2004). *Finansovyj menedzhment* [Financial management]. Kyiv: Nika-Centr El'ga (in Russian).
3. Butynets', F. F., & Maliuha, N. M. (Eds.). (2000). *Bukhhalters'kyj oblik: oblikova polityka i plan rakhunkiv, standarty i korespondentsiia rakhunkiv, zvitnist'* [Accounting: accounting policy and chart of accounts, invoices and correspondence standards, reporting]. Zhytomyr: ZhITI (in Ukrainian).
4. Veschunova, A. F. (2000). Bukhhalters'kyj oblik na pidpryiemstvakh riznykh form vlasnosti [Accounting for enterprises of different ownership]. Saint-Petersburg: Herda (in Russian).
5. Dubrovs'ka, Ye. V. (2009). Metodychnyj instrumentarij schodo upravlinnia debitors'koiu zaborhovanistiu [Methodological tools on accounts receivable management]. *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu KNTEU. Seriia: Ekonomichni nauky, 3(35),* 299–308 (in Ukrainian).
6. Koreckij, S. I. (1925). *Kratkoe rukovodstvo po buhgalterii* [Quick guide to accounting]. Moscow : Sirin (in Russian).
7. Kuzhel'nyj, M. V., & Linnyk, V. H. (2001). *Teoriia bukhhalters'koho obliku* [Theory of accounting]. Kyiv: KNEU (in Ukrainian).
8. Lep'okhin, O. V. (2011). Upravlinnia debitors'koiu zaborhovanistiu iak peredumova zabezpechennia zhyttiediial'nosti pidpryiemstv [Receivables management as a precondition of the viability of enterprises]. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy, 21-17,* 223–231(in Ukrainian).
9. Palij, V. F., & Palij, V. V. (1998). *Finansovyj uchet* [Financial accounting]. Moscow: FVK-PRESS (in Russian).

10. Popov A. Z. (1904). Osnovy schetovodstva [Basics of accounting]. *Voprosy v schetnom iskusstve, 1-2,* 5-9 (in Russian).
11. Ruzhyts'kyj, A. V., & Tomchyshen, O. O. (2011). Vykorystannia suchasnykh form refinansuvannia debitors'koi zaborhovanosti dlia pidvyschennia rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva [The use of modern forms of refinancing accounts receivable to improve economic security of enterprise]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika", 720,* 411–415(in Ukrainian).
12. Saraniuk, A. (2015). Upravlinnia debitors'koiu zaborhovanistiu pidpryiemstv zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrainy [Receivables management enterprises of housing and municipal economy Ukraine]. *Rehional'ni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy, 20,* 71–77(in Ukrainian).
13. Sokolov, Ja. V. (1996). *Buhgalterskij uchjot: ot istokov do nashih dnej* [Accounting: from the beginnings to the present day]. Moscow: Audit, JuNITI (in Russian).
14. Stoun, D., & Hitching, K. (1998). *Buhgalterskij uchet i finansovyj analiz* [Accounting and financial analysis]. Moscow : Sirin (in Russian).
15. Bandurka, O. (Ed.) (2002). *Finansova diial'nist' pidpryiemstva* [The financial activities of the company]. Kyiv: Lybid' (in Ukrainian).
16. Shara, Ye. Yu., & Titarenko, O. V. (2011). Optymizatsiia debitors'koi zaborhovanosti na pidpryiemstvakh Ukrainy: oblikovyj aspekt [Optimization of receivables at enterprises of Ukraine: account aspect]. *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu DPS Ukrainy (ekonomika, pravo), 2(53),* 95-100 (in Ukrainian).
17. Shemaieva, L. H. (2010). Ekonomichna bezpeka pidpryiemstv u stratehichnij vzaiemodii z sub'iektamy zovnishn'oho seredovyscha [Economic security of enterprises in a strategic interaction with the subjects of the environment] (Doctoral thesis). Kyiv: Krok (in Ukrainian).
18. Yurchenko, I. A. (2011). Udoskonalennia orhanizatsijno-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia debitors'koiu zaborhovanistiu na OKP "Donets'kteplokomunenerho" [Improving the organizational and economic mechanism of accounts receivable at the RME "Donetskteplocomunenergo"]. *Naukovo-tekhnichnyj zbirnyk, 96,* 315–322 (in Ukrainian).

Received 2017-01-20, Accepted 2017-02-20, Published online 2017-02-26